
РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.14

Лютий І.О.

ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСИЧНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ НА ЕКОНОМІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Проаналізовано досвід організації економічної освіти у класичному університеті «Київський національний університет ім. Т.Шевченка» в умовах впровадження комплексної програми реформування процесу підготовки фахівців та наближення до єдиних європейських вимог

Experience of classical university Taras Shevchenko National University of Kyiv in organization of economic education in conditions of implementation of complex program of educational process and enclosing to common European standards is analyzed.

Наприкінці весни – на початку літа 2009 р. виповнилося десять років Болонській декларації та шість - Празькому комюніке - документам, спрямованим уніфікувати систему вищої освіти в Європі. До 2010 р. єдиний європейський освітній простір має бути повністю сформований, входження в який Україна підписала у травні 2005 р. Відповідні інтеграційні процеси викликали необхідність розробки і впровадження комплексної програми реформування процесу підготовки фахівців та наближення до єдиних європейських вимог.

Економічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка плідно працював над переосмисленням концепції підготовки фахівців економічного профілю класичними університетами України в контексті нових викликів Болонського процесу, кращого досвіду провідних університетів світу. Усвідомивши нагальну потребу в реформуванні системи вищої економічної освіти в Україні з метою її наближення до єдиних європейських вимог, науково-методична комісія Міністерства освіти і науки України з економіки і управління класичних університетів у рамках експерименту розробила низку документів, що регламентують організацію навчального процесу в умовах входження до єдиного європейського освітнього простору. Серед них:

– "Концепція вдосконалення освітнього процесу на економічних факультетах класичних університетів України в контексті Болонського процесу";

- "Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів за галузями знань 0305 "Економіка і підприємництво" та 0306 "Менеджмент і адміністрування" класичними університетами України";
- "Освітньо-професійна програма підготовки магістрів за галузями знань 0305 "Економіка і підприємництво" та 0306 "Менеджмент і адміністрування" класичними університетами України";
- "Положення про оцінювання знань студентів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка";
- "Положення про самостійну роботу студентів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка";
- "Положення про індивідуальний навчальний план студента та результати його виконання";
- "Положення про обов'язкове навчально-методичне забезпечення викладання навчальних дисциплін на економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка";
- "Положення про комплексну науково-педагогічну практику студентів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка";
- "Положення про систему державної атестації бакалаврів та магістрів за галузями знань 0305 "Економіка і підприємництво" та 0306 "Менеджмент і адміністрування" економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка".

В основі зазначених документів - досвід класичних університетів України, Росії, а також первинні документи щодо запровадження принципів Болонського процесу. В результаті наприкінці весни 2006 року було отримано дозвіл Міністерства освіти і науки України на проведення експерименту щодо впровадження запропонованої Концепції підготовки фахівців з економіки і управління на економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сьогодні класичний університет у США, європейських країнах, країнах близького зарубіжжя (насамперед Росії), є поєднанням різних елементів моделей вищої освіти і спрямований у своїй діяльності не лише на поширення, а й активне створення нових наукових, культурних та суспільних цінностей.

Розвиток університетської освіти в європейських країнах супроводжується розширенням автономності університетів, яка розглядається як важлива передумова виконання ними суспільних функцій. Автономія базується на європейських традиціях відділення університетів як центру науки та освіти від безпосереднього впливу держави.

Базовим принципом Болонського процесу є запровадження двоциклічної системи навчання та європейської системи кредитів ECTS [1]. Згідно з "Методичними рекомендаціями щодо впровадження європейської системи

трансферу кредитів ECTS та додатку до диплому", виданими Головним управлінням з освіти та культури у Брюсселі у серпні 2004 р., "Система ECTS ґрунтується на принципі, що 60 кредитів вимірюють загальне навантаження студента очної форми навчання на рік. Навантаження студента очної форми у Європі у більшості випадків становить 1500-1800 годин на рік, й у цих випадках один кредит дорівнює від 25 до 30 академічних годин" [2]. Кредити відображають загальне навантаження студента відповідно до навчальних планів кафедри, включаючи лекції, практичні, семінарські та лабораторні заняття, самостійну роботу, практики, курсові та випускні кваліфікаційні роботи тощо.

Згідно з останнім звітом робочої групи Болонського процесу про присвоєння кваліфікацій випускникам європейських закладів освіти (лютий 2005 р.) [3], навчання у бакалавраті має тривати 3-4 роки, протягом яких студент отримує 180-240 кредитів ECTS. Типова магістерська програма повинна тривати 1,5-2 роки (90-120 кредитів ECTS) [4].

На сьогоднішній момент типовими для Європи є два типи магістерських програм з економіки та менеджменту: Традиційні магістерські програми; "Сенвічні" магістерські програми.

Традиційні магістерські програми готують фахівців широкого профілю за укрупненими спеціальностями: економічна теорія, економетрика, міжнародна економіка, фінанси та банківська справа, бухгалтерський облік, менеджмент тощо. "Сендвічні" магістерські програми поєднують декілька напрямів економіки: економічна теорія та фінанси, міжнародна економіка та фінанси або бізнес, фінанси та бухгалтерський облік тощо. При цьому тривалість традиційних магістерських програм складає, як правило, 2 роки, "сендвічних" - 1,0-1,5 роки [4] (табл. 1).

Економічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка починаючи з 2006/2007 навчального року успішно запровадив двоциклічну систему навчання, повністю відмовившись від підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем "спеціаліст". На сьогоднішній момент магістратура діє за всіма спеціальностями факультету, а саме: "Економічна теорія", "Економічна кібернетика", "Міжнародна економіка", "Фінанси", "Банківська справа", "Облік і аудит", "Економіка підприємства", "Менеджмент організацій", "Прикладна економіка", „Менеджмент інноваційної діяльності“.

Розроблено нові навчальні плани підготовки бакалаврів та магістрів з економіки і управління, розраховані виходячи з 30 кредитів на семестр та 60 кредитів на рік. Навчання у бакалавраті триває 4 роки, протягом яких студент акумулює 240 кредитів ECTS (7200 академічних годин). Навчання у магістратурі триває 2 роки, де студент опановує навчальні дисципліни загальним обсягом 120 кредитів ECTS (3600 академічних годин).

Таблиця 1

Традиційні магістерські програми провідних університетів Європи

Назва магістерської програми	Університет, який пропонує програму	Країна розташування університету
ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА		
Магістр з банківської справи та фінансів / <u>MSc Banking and Finance</u>	Університет м. Лідс (University of Leeds)	Великобританія
Магістр з міжнародних фінансів / <u>MSc International Finance</u>		
Магістр з міжнародної банківської справи / <u>MSc International Banking</u>	Лафборо Університет (Loughborough University)	Великобританія
Магістр з банківської справи / <u>MSc Banking</u>	Університет м. Антверпен (Universiteit Antwerpen)	Бельгія
Магістр з фінансів / <u>MSc Finance</u>		
Магістр з фінансів нерухомості / <u>MSc Real Estate Development Finance</u>		
Магістр з фінансів корпорацій / <u>MSc Corporate Valuation</u>		
Магістр з фінансового менеджменту / <u>MSc Financial Management</u>	Тілбурзький Університет (Tilburg University)	Нідерланди
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК		
Магістр з бухгалтерського обліку / <u>MSc Accounting</u>	Тілбурзький Університет (Tilburg University)	Нідерланди
Магістр з бухгалтерського обліку, аудиту та контролю / <u>Accounting Auditing & Control</u>	Еразмус університет м. Роттердам (Erasmus University Rotterdam)	Нідерланди

При розрахунках навчальних планів взято 1 кредит = 30 академічних годин, згідно з "Методичними рекомендаціями щодо впровадження європейської системи трансферу кредитів ECTS та додатку до диплому".

Наближення класичної університетської освіти в Україні до європейського рівня також вимагало перегляду співвідношення між нормативними та вибірковими дисциплінами в бік збільшення частки останніх. З цією метою у бакалавраті на вивчення нормативних дисциплін було відведено 75% загального навантаження студента, а на вибіркові - 25%. У магістратурі на початку експерименту це співвідношення було змінено до 60:40. Проте, в процесі реалізації експерименту виникла нагальна потреба у вдосконаленні навчальних планів таким чином, щоб співвідношення між нормативною та вибірковою частиною склало 50:50. Це було досягнуто шляхом розширення використання іноземної мови у навчальному процесі за рахунок запровадження вивчення дисциплін фахового профілю за вибором студента іноземною мовою.

Для забезпечення логічності процесу навчання студентам запропоновано обирати вибіркові дисципліни не довільно, керуючись випадковими

уподобаннями, а свідомо, зі збереженням структурно-логічних схем їх викладання (таблиця 2). Для цього в межах кожної спеціальності уведено щонайменше дві спеціалізації та закріплено за ними блоки фахових дисциплін вільного вибору студента.

Таблиця 2

Цикл дисциплін професійної та практичної підготовки бакалавра галузі 0305 - "Економіка і підприємництво" напряму 6.030508 "Фінанси і кредит" (фрагмент ОПП)

	Дисципліни	Форма контролю	Годин	Кредитів
3.1.	Фінанси	ПМК, іспит	216	6
3.2.	Гроші та кредит	ПМК, іспит	360	10
3.3.	Фінансовий ринок	ПМК, іспит	216	6
3.4.	Облік, аналіз та аудит	іспит	216	6
3.5.	Міжнародна економіка	іспит	144	4
3.6.	Курсова робота (фінанси, гроші і кредит)		36	1
3.7.	Державне регулювання економіки	іспит	180	5
3.8.	Безпека життєдіяльності	ПМК	72	2
3.9.	Державні фінанси	іспит	216	6
3.10.	Фінанси підприємств	іспит	216	6
3.11.	Ринок фінансових послуг	іспит	216	6
3.12.	Банківська справа	іспит	180	5
3.13.	Міжнародні фінанси	іспит	180	5
3.14.	Фінансові системи зарубіжних країн		144	4
3.15.	Фінансовий менеджмент		180	5
3.16.	Інвестування		144	4
3.17.	Менеджмент	іспит	144	4
3.18.	Маркетинг	іспит	108	3
3.19.	Економіка підприємства	іспит	144	4
3.20.	Страхування		180	5
	Всього по нормативній частині п. 3		3456	96
3.21.	Курсова робота за спеціальністю (державні фінанси, фінансовий ринок, банківська справа, страхування)		36	1
3.22.	Виробнича практика		180	5
3.23.	Кваліфікаційна робота бакалавра		180	5
	Варіативна частина		5544	154
3.24.	Фінансова санація та банкрутство		144	4
3.25.	Валютне регулювання		144	4
3.26.	Податкова система		144	4
3.27.	Банківські операції		180	5
3.28.	Інформаційні системи і технології у фінансово-кредитних установах		144	4
3.29.	Фінансовий аналіз		144	4
3.30.	Страхові послуги		180	5

Продовження табл. 2

	Дисципліни	Форма контролю	Годин	Кредитів
3.31.	Фінансове планування і прогнозування		180	5
3.32.	Кластер 1. Державні фінанси		468	13
3.32.1	Казначейська справа			5
3.32.2	Державний фінансовий контроль			4
3.32.3	Місцеві фінанси			4
3.32.	Кластер 2. Фінансовий ринок			13
3.32.1	Фондовий ринок			5
3.32.2	Операції з фінансовими деривативами			4
3.32.3	Управління фінансовими ризиками			4
3.32.	Кластер 3. Банківська справа			13
3.32.1	Банківський менеджмент			5
3.32.2	Управління банківськими ризиками			4
3.32.3	Облік і аналіз банківської діяльності			4
3.32.	Кластер 4. Страхування			13
3.32.1	Страховий менеджмент			5
3.32.2	Облік і аудит у страхових компаніях			5
3.32.3	Актуарні розрахунки			4
	Всього по п. 3		9360	48

Обираючи спеціалізацію, студент обирає перелік дисциплін (кластер), який він буде вивчати. Це дає йому змогу вже на рівні бакалаврату визначитись з науковим напрямом своїх майбутніх кваліфікаційних робіт.

Слід зазначити, що такий підхід до організації навчального процесу є типовим для Європи. У згаданому вище звіті робочої групи Болонського процесу щодо присвоєння кваліфікацій випускникам європейських закладів освіти зазначено, що кластери спеціалізації дають змогу студентам набути знань та навичок у декількох суміжних галузях базової науки, що значно підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці [5]. У Великій Британії така організація навчального процесу називається "поток" (англ. stream або pathway), але ми пропонуємо використовувати узагальнюючу назву "кластер" для позначення спеціалізації студента в певній підгалузі.

На економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка кластери розроблено і в бакалавраті, і в магістратурі практично всіма кафедрами.

Наближення системи вищої освіти на економічних факультетах класичних університетів України до вимог Болонської декларації потребує реалізації низки першочергових заходів, а саме:

1. Перехід до двоциклічної системи навчання: бакалавр / магістр:

- відмова класичних університетів України від підготовки спеціалістів різних спеціальностей та закріплення двох освітньо-кваліфікаційних рівнів:

бакалавр та магістр;

- підготовка бакалаврів та магістрів різних спеціальностей на економічних факультетах класичних університетів за схемою: "4+2" (4 роки бакалаврат та 2 роки магістратура).

2. Запровадження європейської системи кредитів ECTS:

2.1. Розробка навчальних планів підготовки фахівців з повною вищою освітою, розрахованих виходячи з 60 кредитів еквіваленту ECTS на рік. Загальна чисельність кредитів на рік охоплює всі види навантаження студента, передбачені навчальними планами кафедри, включаючи відвідування лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, виконання самостійної роботи, проходження практик, написання випускної кваліфікаційної роботи тощо.

2.2. Закріплення нового співвідношення між годинами та кредитами: 1 кредит = 30 годин (замість 1 кредит = 54 години).

2.3. Зміна співвідношення між загальною кількістю годин / кредитів, що вивчаються у бакалавраті та магістратурі: повний курс вищої освіти (4+2 роки) - 360 кредитів (10800 годин), з них бакалаврат (4 роки) - 240 кредитів (7200 годин); магістратура (2 роки) - 120 кредитів (3600 годин).

3. Збільшення чисельності предметів вільного вибору студента шляхом введення спеціалізацій в межах загальних спеціальностей:

3.1. Введення в межах кожної спеціальності щонайменше двох спеціалізацій з подальшим закріпленням за ними блоків дисциплін вільного вибору студента. Таким чином, студент, обираючи спеціалізацію, одразу же обирає і перелік дисциплін (кластер), який він буде вивчати.

3.2. Розробка переліку позакластерних дисциплін вільного вибору студента.

3.3. Збільшення у загальному обсязі навантаження частки дисциплін вільного вибору студента по мірі просування від бакалаврату до магістратури. Наприклад, пропонується таке співвідношення нормативних та вибіркового дисциплін: бакалаврат – 75:25; магістратура – 60:40.

4. Запровадження новітніх форм позааудиторних занять:

4.1. Широке використання інтерактивних форм проведення аудиторних занять: розв'язання господарських ситуацій (кейсів), проведення ділових ігор, тренінгових занять, тощо.

4.2. Підвищення візуалізації лекційного матеріалу за рахунок використання слайд - проекторів та підготовки аудіо, відео та слайд-презентацій.

4.3. Відкриття персональних сайтів викладачів та розміщення на них анотацій курсів, критеріїв оцінювання знань з дисципліни, завдань для самостійної роботи студентів, поточної інформації тощо.

4.4. Запровадження інтерактивного консультування студентів через використання електронної пошти, відкриття форумів на персональних сайтах викладачів, тощо.

5. Вдосконалення критеріїв оцінювання знань студентів:

5.1. Розробка чітких критеріїв отримання оцінок з навчальних дисциплін.

5.2. Перехід до оціночної системи оцінювання знань студентів шляхом проведення проміжного модульного контролю (ПМК), іспитів та іспитів з ПМК.

5.3. Введення ПМК як спадкоємця заліку, що передбачає отримання студентом протягом навчального семестру оцінок за виконання модульних завдань. Кожне завдання на модуль має свою вагу у загальній оцінці з дисципліни та оцінюється за стандартною п'ятибальною шкалою. Наприкінці семестру отримані оцінки та вагові коефіцієнти перемножуються, що дає загальну оцінку з дисципліни.

5.4. Введення нової системи оцінювання знань студентів з великих інтегрованих фахових дисциплін (які вивчаються в обсязі 6 (в окремих випадках 5) та більше кредитів), а саме ПМК та іспиту. Це означає, що дисципліна розбивається на логічні частини (модулі), кожен з яких має власний ваговий коефіцієнт. Такі модулі можуть читатися поступово в різних семестрах різними викладачами. Виконуючи запропоновані викладачем завдання, студент отримує оцінку за кожен модуль (за п'ятибальною шкалою), а наприкінці вивчення дисципліни складає іспит, який також має певну вагу. Загальна оцінка з дисципліни розраховується виходячи з вагових коефіцієнтів модулів та іспиту та отриманих за них оцінок.

5.5. Запровадження єдиного критерію переводу оцінок, отриманих в українських класичних університетах, в європейську систему оцінювання. Це потребує розробки та затвердження відповідного “Положення про оцінювання знань студентів”.

Література

1. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education.- P. 3 // http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf.
2. ECTS User's Guide. European Credit Transfer and Accumulation System and Diploma Supplement // European Commission, Directorate-General for Education and Culture Education.- Brussels, 17 August 2004.- P. 4 // <http://www.hrk.de/de/download/dateien/ECTSUsersGuidef11.pdf>.
3. A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Credit and workload // A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area // Bologna Working Group on Qualifications Frameworks.- Copenhagen: Ministry of Science, Technology and Innovation, February 2005.- P. 71-72 // http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf
4. Сучасна економічна освіта: Україна і Болонський процес / за ред. В.Д. Базидевича. - К.: Знання, 2006. -С. 181-230
5. National frameworks of qualifications in higher education. Elements of national frameworks. Profile // A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area // Bologna Working Group on Qualifications Frameworks.- Copenhagen: Ministry of Science, Technology and Innovation, February 2005.- P. 47-48 // http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf

Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Галушко О.С., 25.06.2009

Надійшла до редакції
10.06.2009